

Інна Туряниця

УКРАЇНСЬКО-ЛИТОВСЬКЕ МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ (1991–2004 рр.)

Висвітлено головні етапи розвитку двосторонніх політичних відносин між Україною та Литовською Республікою у 1991–2004 рр. Проаналізовано нормативно-правову базу двосторонніх взаємин упродовж зазначеного періоду. Розкрито зміст відносин на рівні глав держав, урядів та парламентів двох країн.

Ключові слова: Україна, Литовська Республіка, міждержавне політичне співробітництво, зовнішня політика, європейська та євроатлантична інтеграція.

Економічний, військово-технічний та культурний потенціал України, її історичний досвід і традиції так само, як і геополітичні константи, диктують необхідність багатовекторної зовнішньої політики. З цього погляду, балтійський напрямок, до якого належить Литовська Республіка, має стати одним із важливих у європейській стратегії нашої держави. Це, зокрема, обумовлено такими чинниками:

- специфічним розташуванням Литви у північній частині Європи, на перехресті торговельних і транспортних шляхів зі Сходу на Захід і з Півночі на Південь, наявністю виходу до Балтійського моря і впорядкованою портовою інфраструктурою;

- тісними взаємозв'язками історичних, культурних, етнонаціональних та інших чинників;

- схожістю шляху, яким обидві країни впродовж тривалого часу йшли до своєї незалежності;

- спільністю кордонів з Російською Федерацією, а також наявністю на їхніх територіях значної кількості російськомовного населення;

- необхідністю вивчення досвіду Литовської Республіки у здійсненні радикальної економічної реформи, участі у розвитку регіональної та європейської інтеграції, проведенні прагматичної, збалансованої політики між Сходом і Заходом [1, арк. 13].

Формування і реалізація зовнішньополітичного курсу України відносно Литви має ґрунтуватися на врахуванні специфіки цієї країни, яка полягає, насамперед, у серйозній обмеженості виробничих, сировинних, фінансових та інших ресурсів, значній залежності економіки від Росії, ментальності литовців, що виходить з комплексу малої нації, зростаючої ролі релігійного чинника (Литва є католицькою державою). Всі ці та інші особливості відображаються на характері й динаміці внутрішньополітичного і етнокультурного процесів, а також у доктрині і практичних кроках у зовнішній політиці [1, арк. 15].

Відсутність комплексного дослідження з означеної проблематики як в Україні, так і поза її межами, створює необхідність вивчення наявного стану українсько-литовських відносин для кращого розуміння тих змін, які відбуваються в регіоні Центрально-Східної Європи. Вступ Литовської Республіки до ЄС та НАТО у 2004 р. викликали жвавий інтерес у політичних і громадських кіл та серед науковців. Це пояснює появу дисертаційних досліджень, присвячених проблемам безпеки країн Балтії та вступу до ЄС і НАТО (С. Божка, В. Завадського, Д. Аракелян, С. Ліпкевич), та статей з окремих аспектів українсько-литовських відносин таких авторів, як О. Бодрук, О. Лукачук, Л. Самойлова, М. Замікула та інших.

Важливим кроком на першому етапі розвитку політичних відносин між двома країнами стало прийняття 26 серпня 1991 р. Верховною Радою України Постанови про визнання державної незалежності Литовської Республіки [2, с. 533]. 4 грудня 1991 р. Сейм Литовської Республіки заявив про визнання незалежної України, і вже 12 грудня між двома державами були встановлені дипломатичні відносини. 3 серпня 1992 р. у Києві функціонує Посольство Литовської Республіки в Україні. Згодом були відкриті почесні консульства Литви у Львові (1999 р.), Донецьку (2005 р.), Сімферополі (2005 р.), Житомирі (2006 р.), Херсоні, Ужгороді (2009 р.). Посольство України в Литовській Республіці розпочало роботу в серпні 1993 року. Три почесні консульства України розташовані в Клайпеді (2002 р.), Вісагінасі (2004 р.) та Шальчінкаї (2005 р.) [3, арк. 126].

Активне формування договірно-правової основи розвитку українсько-литовських відносин на початку 1990-х рр. сприяло створенню підґрунтя для реального й, наскільки можливо, повноцінної співпраці в усіх сферах, яке в подальшому підкріплювалося новими угодами. Станом на 8 липня 1994 р. між Україною і Литвою було підписано 27 документів, у т. ч. два міждержавні договори, 15 міжурядових та 10 міжвідомчих угод [4, арк. 16]. Особливе значення для обох сторін мають підписані під час офіційного візиту Президента України Л. Кравчука до Литовської Республіки 8 лютого 1994 р. Угода про вільну торгівлю

[5, арк. 78] та Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Литовською Республікою [6, с. 77–80].

Сам візит української делегації набув великого резонансу та широко висвітлювався у ЗМІ обох країн. Більшість оглядачів зійшлася на думці про історичність візиту, який продемонстрував прагнення двох держав не тільки до економічного, а й до політичного зближення.

Ще напередодні візиту політичні діячі та аналітики відзначали його важливість для обох країн і, насамперед, для Литви. За словами лідера опозиції В. Ландсбергіса, “Україна шукає підтримки, і дуже важливо підтримати її, оскільки доля України надзвичайно важлива для незалежності Литви”. В. Ландсбергіс зазначав, що до того українське керівництво не виявляло особливого інтересу до Литви і зміна настроїв була продиктована, передовсім, загрозою, що нависла з боку Росії. Саме тому в ході зустрічі було висунуто пропозицію щодо спільної заяви про недоторканність кордонів обох країн.

Деякі ж оглядачі, близькі за поглядами до ДППА, пропонували основну увагу зосередити на перспективі економічного співробітництва, оскільки така позиція, по-перше, відповідає проголошеному офіційним Вільнюсом принципу “економізації зовнішньої політики”, і, по-друге, може бути пояснена небажанням дати підстави Росії запідозрити в ідеї Балто-Чорноморського альянсу антиросійське спрямування.

Погляди центристських політичних сил Литви на зближення двох країн найкраще характеризуються словами лідера партії Союзу центру Р. Озоласа, який заявив, що приїзд А. Кравчука, очевидно, стане найпомітнішою подією в політичному житті Литви першої половини 1994 р. Він зазначив, що недоцільно нині оцінювати відносини Литви й України тільки в контексті Балто-Чорноморської осі. Доцільніше говорити про створення “Центральної Європи”, вісь якої пролягала б від Гельсінкі до Афін. У цьому союзі особливого значення набула б Польща, без зв’язків якої з Україною і Литвою, на думку політика, Центральна Європа неможлива [7, арк. 9].

Підписання базового для обох країн Договору про дружбу і співробітництво стало значною подією у розвитку двосторонніх відносин України та Литви, а також створило правове підґрунтя для багатопланового співробітництва у торговельно-економічній, правовій і культурній сферах.

Двадцять дев’ять статей міждержавного договору торкаються сфер політичного співробітництва на міжнародному та регіональному рівнях. Ідеться, насамперед, про спільні інтереси двох країн у:

- економічній сфері, торгівлі, в т. ч. з метою розвитку спільного підприємництва і господарської діяльності;
- галузях транспорту і комунікацій, поштового зв’язку, енергетики;
- галузях науки, освіти, культури, мистецтва, спорту, туризму, інформації, охорони довкілля, охорони здоров’я;
- боротьбі зі злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків і психотропних речовин, корупцією, нелегальною міграцією тощо;
- правовій допомозі у цивільних, сімейних та кримінальних справах [8, с. 3].

В українсько-литовському договорі зазначено на потребі укладення окремих угод у галузі трудових відносин і соціального захисту населення, що вельми актуально для заробітчан з України.

Варто згадати, що Литва була третьою країною (після США і ФРН), яка підтримала законні дії Уряду України у вирішенні т. зв. “кримського питання”. 23 травня 1994 р. Президент Литви видав заяву на підтримку позицій України щодо Криму. В ній наголошувалося на тому, що ситуація в Криму певною мірою нагадує становище у Вільнюському краї 1990 р. [1, арк. 30].

Одним із пріоритетних напрямів у новому 1995 р. була робота щодо подальшої розбудови договірно-правової бази українсько-литовських відносин. Постійне звернення офіційних кіл та масмедіа Литви до “української теми” є свідченням підвищення авторитету України, зростання її присутності в Балтійському регіоні. Не випадково А. Кучма схарактеризував 1995 рік “роком Балтії” у міжнародних відносинах України у європейському напрямку [9, арк. 21].

Свідченням продовження активного діалогу України й Литви став офіційний візит Президента Литви А. Бразаускаса 28 березня 1995 р. в Україну [10, с. 1]. За підсумками переговорів було підписано низку двосторонніх документів, зокрема, Консульську конвенцію [11] та Декларацію про перспективи співробітництва між Литовською Республікою та Україною [12, с. 747], в якій були зафіксовані ключові принципи українсько-литовського співробітництва в політичній, економічній та культурній сферах.

Повернення до влади правої опозиції внаслідок перемоги на парламентських виборах восени 1996 р., формування коаліційного уряду консерваторів із християнами-демократами не призвело до змін у ставленні офіційних кіл Литовської Республіки до України. Понад те, можливі зміни у внутрішній і зовнішній політиці Росії, пов’язані із переобранням Б. Єльцина на другий термін президентства, не виключали перспективи динамізації українсько-литовського політичного діалогу.

Серед важливих подій 1996 р. у відносинах України з Литвою можна згадати підтримку кандидатури міністра закордонних справ України на посаду голови 52-ї сесії ГА ООН,

прийняту Балтійською Асамблеєю за ініціативою литовської сторони. Яскравим прикладом дружніх відносин було виділення Урядом Литви фінансової допомоги Волинській області, що постраждала від стихійного лиха, а також передачу Національній радіокомпанії України, що в березні 1996 р. постраждала від пожежі, технічного оснащення вартістю 18 896 дол. США [13, арк. 16].

Свідченням взаємного прагнення української та литовської сторін до розширення партнерських зв'язків став державний візит Президента України Л. Кучми до Литви 23–24 вересня 1996 р. У ході візиту відбулися переговори президентів обох країн, а також зустріч Л. Кучми з головою Сейму Ч. Юршенасом та прем'єр-міністром Л. Станкявічюсом. Головним результатом візиту стала Спільна Декларація держав [14, арк. 97], що засвідчила близькість позицій України та Литви з багатьох проблем, зокрема з питань інтеграції у європейські структури та побудови нової архітектури загальноєвропейської системи безпеки.

Президент України також узяв участь у засіданні Сейму Литовської Республіки. Під час його виступу литовських парламентаріїв було поінформовано про тогочасну ситуацію в Україні та пріоритетні напрямки зовнішньої політики, серед яких важливе місце відводилося Литовській Республіці. Л. Кучма також відвідав Вільнюський технічний університет ім. Гедімінаса, де відбулася церемонія присвоєння йому звання Почесного доктора цього відомого й авторитетного у Європі університету. Ректор університету Е. Завадскас вручив Л. Кучмі диплом і пам'ятну медаль. Окрім іншого, державний візит Президента України став особливо важливим для співробітників українського посольства. В центрі литовської столиці, на вул. Театро 4, Л. Кучма й А. Бразаускас урочисто відкрили нове приміщення Посольства України в Литовській Республіці [15, с. 3].

Спільність цілей та пріоритетів зумовлюють тісну взаємодію України та Литви на рівні міжпарламентського співробітництва. Варто зазначити, що традиції парламентського будівництва Литовської Республіки становили значний інтерес для розвитку парламентаризму і законотворчої практики України. Свідченням цього є те, що впродовж 1993–1994 рр. Україну двічі відвідала делегація литовського Сейму. У грудні 1993 р. відбувся візит української парламентської делегації до Вільнюса, яким, власне, і було започатковано співробітництво між Верховною Радою України та Сеймом Литовської Республіки. Показовим є створення у травні 1995 р. парламентської групи народних депутатів України по міжпарламентських зв'язках з Литвою, яку очолив В. Алексеев. Через два роки у парламенті Литви було створено Парламентську групу по зв'язках з Верховною Радою України. Головою парламентської групи було обрано В. Богущіса, заступником Р. Зуоза [16, арк. 16]. Підписання Меморандуму про міжпарламентське співробітництво в 1996 р. під час офіційного візиту до Литви Голови Верховної Ради України О. Мороза, своєю чергою, сприяло інтенсифікації діалогу на рівні парламентів обох країн [17, с. 89].

Україна і Литва на початку 1990-х рр., по суті, одночасно визначили курс на загальноєвропейську інтеграцію як пріоритетний, і здійснюють його, незважаючи на зміни парламентів, урядів та президентів. Щоправда, ступінь результативності кроків у цьому напрямі, як відомо, різний. Підтвердження того, що Литва, поряд з іншими європейськими державами, підтримує євроінтеграційні та євроатлантичні прагнення нашої держави, є промова Міністра закордонних справ Литовської Республіки А. Саударгаса, проголошена під час зустрічі керівників зовнішньополітичних відомств країн ЗЄС у Парижі 13 травня 1997 р. У ній було зауважено на необхідності залучення України до європейських справ на більш постійній основі. Крім того, під час сесії Балтійської Асамблеї в естонському місті Пярну 27 квітня 1997 р. вперше було прийнято окрему резолюцію “Про відносини і співробітництво з Україною”, в якій Україні відводиться роль важливого стабілізуючого чинника в ЦЄС [18, арк. 138].

У контексті забезпечення міжрегіональної співпраці потрібно розглядати ініціативу Президента України Л. Кучми щодо проведення в Україні у вересні 1999 р. конференції “Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи ХХІ століття без розподільних ліній” [19]. У конференції взяли участь представники 21-ї країни Балто-Чорноморського регіону. В спільній заяві, прийнятій за її результатами, учасники наголосили на необхідності побудови майбутньої архітектури європейської безпеки, вільної від розподільних ліній, поглиблення співпраці у політичній, економічній, гуманітарній та безпековій сферах країн континенту [20, с. 2].

Стратегічним напрямом, що визначає характер українсько-литовських відносин, є співпраця у військово-безпековій сфері. Незважаючи на підписання “Конституційного акту про неприєднання Литовської Республіки до пострадянських Східних союзів”, Україна стала першою і єдиною державою колишнього СРСР (за винятком Латвії і Естонії), з якою Литва уклала договір про військово-співробітництво (2000 р.), а також узгодила план навчання литовських військових у Національній академії оборони України [21, арк. 39]. У військово-технічній сфері Литовська Республіка зацікавлена в ремонті і технічному обслуговуванні техніки та озброєння на українських підприємствах. Зокрема, за моменту проголошення незалежності Литовської Республіки технічне обслуговування військово-транспортних літаків (АН-26) литовської армії здійснювалося на українському авіаційному заводі в м. Київ [22, арк. 62].

Одним із пріоритетів у розвитку двостороннього співробітництва на міжнародній арені є українсько-литовська співпраця в рамках Організації Об'єднаних Націй. Литовська Республіка надала необхідну підтримку під час обрання представника України на посаду непостійного члена РБ ООН на період 2000–2001 рр. Наша держава підтримала кандидатуру представника Литви на виборах до Ради Безпеки на період 2004–2005 років під час 58-й сесії ГА ООН в обмін на підтримку кандидатури України на виборах до Ради Безпеки на 54-й сесії ГА ООН.

Про позитивну динаміку співпраці між країнами свідчить низка важливих і результативних заходів. Серед них центральною подією стало підписання під час візиту Президента В. Адамкуса в Україну 28 березня 2002 р. Декларації Президентів України та Литовської Республіки. Положення Декларації, що передусім були спрямовані на поліпшення взаємодії на міжпарламентському і міжурядовому рівнях, позначали принципи взаємин обох держав за умов переходу литовського керівництва до практичних дій на завершальному етапі процедури входження до ЄС і НАТО, що мало передбачати перегляд існуючого режиму відносин з Україною. У цьому двосторонньому документі, який, фактично, виводить двостороннє співробітництво на рівень стратегічного партнерства, сторони констатували важливість співробітництва між двома країнами на регіональному рівні, зокрема, у посиленні Балто-Чорноморського виміру співробітництва [23, с. 1–3].

Зауважимо, що процес імплементації положень згаданої вище Декларації відбувся в короткі терміни. Йдеться про надання двостороннім відносинам певного інституційного оформлення, що на практиці означало створення президентського, міжурядового і міжпарламентського інститутів співробітництва. Зокрема, під час офіційного візиту Президента України Л. Кучми в Литовську Республіку 29–30 жовтня 2002 р. було підписано Статут Ради Президентів, створеної ще в 1995 р. [24, арк. 8]. Результатом зустрічі на урядовому рівні 4–6 червня 2003 р. стало підписання Спільної декларації Кабінету Міністрів України та Уряду Литовської Республіки про створення Міжурядової ради зі співробітництва. На першому міжурядовому засіданні було вирішено створити три комісії: міжурядову торговельну та економічну, наукового і технічного співробітництва, європейської інтеграції та з питань співробітництва у галузях культури та інформації. Взаємодія між Сеймом Литовської Республіки і Верховною Радою України здійснюється через інститут Міжпарламентської Асамблеї, перше засідання якої відбулося 1 жовтня 2003 р.

Зміна геополітичної ситуації на європейському континенті внаслідок розширення трансатлантичних і загальноєвропейських структур на Схід, згідно з рішенням Паризького саміту НАТО (листопад 2002 р.) та Копенгагенського саміту Європейського Союзу (грудень 2002 р.), потребувала серйозного переосмислення стану і перспектив взаємин між Україною і державами ЦСЄ, до якої належить і Литовська Республіка. Наближення терміну вступу Литви до Євросоюзу зумовлювала потреба перегляду політичного діалогу Україна – Литва та підготовки рекомендацій з питань адаптації українсько-литовських відносин до умов членства Литви в ЄС. У зв'язку з цим у 2003 р. з ініціативи прем'єр-міністрів України і Литви було створено консультативний орган – українсько-литовську комісію з питань європейської інтеграції. Практична діяльність комісії передбачала забезпечення постійного двостороннього діалогу на експертному рівні з питань євроінтеграційної проблематики (зокрема, з питань інституційного забезпечення євроінтеграційних процесів, адаптації законодавства, юстиції та внутрішніх справ, візової політики, міжрегіональної співпраці).

Вступ Литовської Республіки до ЄС та НАТО у 2004 р. та події, що відбулися в Україні, дали старт новому етапу політичного співробітництва. Обрання Президентом України Віктора Ющенка стало новим поштовхом для того, аби Литва, поряд з Польщею, могла вважатись одним з найпоспідовніших прихильників українських інтересів у Європейському Союзі та НАТО.

Аналіз українсько-литовських відносин свідчить, що взаємини впродовж 1991–2004 років склалися без особливих труднощів. Тривав розвиток договірно-правової бази двосторонніх відносин. Зокрема, станом на 2003 р. нормативна правова база співробітництва сягала понад 70 двосторонніх документів на міждержавному, міжурядовому і міжвідомчому рівнях [25, арк. 47]. Активізації співпраці сприяли регулярні контакти на рівні Глав держав, постійний обмін візитами делегацій різного рівня. У зв'язку з наближенням терміну вступу Литовської Республіки до Євросоюзу стан двосторонніх відносин, передусім, був покликаний сприяти в майбутньому зменшенню негативних для України наслідків розширення ЄС. Треба констатувати, що у сфері українсько-литовських політичних відносин відсутні будь-які проблеми принципового значення, двосторонні зв'язки розвиваються по висхідній, відбувається постійний діалог на різних рівнях.

Література

1. Історико-архівне управління МЗС України (далі – ІАУ МЗС України). — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. — Оп. 145. — Спр.6.
2. Постанова Верховної Ради України Про визнання державної незалежності Литовської Республіки // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 40. — С. 533.
3. ІАУ МЗС України. Ф. Основний. — Спр. 6944. — Т. 5.
4. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. Оп. 145. — Спр. 9(500).
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). — Ф. 5233. — Оп. 2. — Спр. 434.

6. Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Литовською Республікою // Політика і час. — 1994. — № 3. — С. 77–80.
7. ЦДАВО України. — Ф. 5233. — Оп. 1. — Спр. 443.
8. Міст на литовському напрямі // Урядовий кур'єр. — 1994. — 10 лютого. — С. 1–3.
9. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. — Оп. 145. — Спр. 110.
10. Візит високого гостя з Литви // Урядовий кур'єр. — 1995. — 30 березня. — С. 1–2.
11. Консульська Конвенція між Україною і Литовською Республікою [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. Декларація про перспективи співробітництва між Україною та Литовською Республікою // Зібрання чинних міжнародних договорів України : офіційне видання. Т. 5. Кн. 1 : січень–червень 1995 р. / за заг. ред. Б. І. Тарасюка. — К. : ВД "Ін Юре", 2006. — 784 с.
13. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. — Оп. 145. — Спр. 36 (830).
14. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. — Оп. 145. — Спр. 110.
15. Наша спільна мета — європейська безпека. Виступ Президента України Л. Д. Кучми у Сеймі Литовської республіки // Урядовий кур'єр. — 1996. — 26 вересня. — С. 1–3.
16. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. Оп. 145, спр.17 (110/1).
17. Дипломатичне досьє : Візит до Литовської Республіки // Політика і час. — 1996. — № 3. — С. 69–95.
18. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. Оп. 145. — Спр. 41 (110). — Т. 1.
19. Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI ст. без розділюваних ліній. Міжнародна конференція. Ялта 10–11 вересня 1999. — К. : Атлантична рада Україна, 1999. — 63 с.
20. Ялта : нова сторінка співробітництва в Європі // Урядовий кур'єр. — 1999. — 14 вересня. — С. 1–2.
21. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. Оп. 145. — Спр. 113. — Т. 2.
22. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. Оп. 145. — Спр. 113. — Т. 1.
23. Спільна мета допомагає співробітництву // Урядовий кур'єр. — 2002. — 30 березня. — С. 1–3.
24. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Оп. 145. — Спр. 116.
25. ІАУ МЗС України. — Ф. 8. Посольство України в Литовській Республіці. — Оп. 145. — Спр. 113.

The proposed article based on sources the author highlights the main stages in the development of bilateral political relations between Ukraine and Lithuania in 1991–2004. Analyzes the legal framework of bilateral relations during this period, the content relations at the level of heads of governments and parliaments of both countries.

Key words: Ukraine, Lithuania, interstate political cooperation, foreign policy, European and Euro-Atlantic integration.